

Fransız Devrimi, Manon Phlipon ve Diğerleri...

French Revolution, Manon Phlipon and the Others...

Jale ERLAT*

Öz

Küçük bir burjuva ailesine mensup, çocukluğunu, gençlik yıllarını Paris'in en canlı, hareketli semtinde geçirmiş olan Manon Phlipon (1754-1793) kültürü, zekası, ve sevecen kişiliğiyle, gelecekte sıra dışı bir kadın olacağını gösteren özelliklere sahiptir. Ailevi sorunlarla ve zorluklarla geçen yılların ardından, 1780'de kendi seçimiyle, düşünce ve eylemlerine saygı duyduğu Jean-Marie Roland de La Platière ile evlenir. Madame Roland'ın Anıları (*Mémoires*) ve Mektupları (*Lettres*) bilgi, sevgi, özgürlük, mantık, doğaya ve bilime inanma gibi temaları bulabileceğimiz bir Aydınlanma envanteri gibidir. O hem bir anne hem de politikacıdır. İçişleri Bakanı olan eşinin ateşli ve sadık destekçisi olarak siyasal yaşamda yer alır. Özellikle genç devrimcilere yardım eder. Fransa'da Monarşi rejiminin yıkılıp Cumhuriyet'in kurulması için savaşır. Paris'teki salonunda kendi gibi düşünenleri bir araya getirir, burada önemli kararlar alınır. Radikal Jakobenler'e karşı ılımlı Jironden'lerle birlikte mücadele eder. Eşi Roland de la Platière ve yakın dostları Brissot ile çalışır, *La Sentinelle* ve *Courrier de Lyon* gazetelerinde yazar. 1793'de tutuklanır, idam edilir. Bir bakıma, onun kaderi XVI. Louis'nin kaderiyle kesişir. Biri soylu, Fransa'ya hükmeden kişi, diğeri ise zeki, erdemli, hırslı, halkın iyiliği için çalışmayı kendisine görev bilmiş genç bir devrimcidir. 1793'de ikisi de idam edilir. Madame Roland, Marie Antoinette ve Olympe de Gouges'dan sonra Devrim'in giyotine yolladığı üçüncü kadındır. Madame Roland neden öldürülmüştür? İnsanlar arasındaki eşitliği savunduğu için mi? Siyasal yaşamda sorumluluk alıp ailesini ihmal ettiği ve kadının toplumdaki geleneksel rolünü üstlenmediği için mi? Devrimi eleştirdiği için mi? Bu araştırmanın amacı, Madame Roland'ın düşüncesini ve etkinliklerini, onunla aynı dönemde yaşamış ve Fransız Devrimi'ne eylemleri ve yazılarıyla katkıda bulunmuş Isabelle de Charrière (1740-1805) ve Sophie de Condorcet (1740-1822) gibi kadın yazarlarla kıyaslayarak, siyasal eylem içinde bir kadın olma sorunlarını tartışmaktır.

Anahtar sözcükler: Manon Phlipon, Roland de la Platière, Aydınlanma, Fransız Devrimi, giyotin.

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü,
aysejale@yahoo.com

Abstract

Belonging to a modest family, and having lived her girlhood in a very agitated district of Paris, the intelligent and cultivated Manon Phlipon (1754-1793), had already characteristics showing that she would be, in future, an extraordinary woman. She married in 1780 Jean-Marie Roland de La Platière, whose ideas and activities she respected. The *Mémoires* and *Lettres* of Madame Roland must be considered as an inventory of the Enlightenment period in which we can find themes such as knowledge, affection, liberty, reason, belief in nature and sciences. She was a politician and a mother. In political life, as an eager and faithful partner, she stood by her husband who became Home Secretary. She specially protected and helped the young revolutionaries. She fought for the destruction of the Monarchy and for the construction of the Republic. In her "salon" in Paris, individuals who thought just like her came together and took important decisions concerning the future of their country. With her friends, the moderate Jirondists, she fought against the radical Jakobins. She worked with her husband and their dear friend Brissot and wrote articles in journals such as *La Sentinelle* and *Courrier de Lyon* but she was arrested in 1793 and executed. Her fate came across with that of Louis the XVIth. One was the king of France, the other was a revolutionary, an intelligent, virtuous and a passionate young woman who worked for the well-being of her country. She was the third woman that the French Revolution sent to scaffold after Marie Antoinette and Olympe de Gouges. What were the reasons of her execution? Was it because she defended equality among mankind? Was it because she neglected her family by assuming responsibilities in political life, because she did not play the traditional part of being a woman? Was it because she criticised the Revolution? The aim of this research is to discuss the problem of being a woman in political action by comparing her case with those of other women writers such as Isabelle de Charrière (1740-1805) and Sophie de Condorcet (1740-1822) who lived just like her during the Revolution period and contributed to this historical event.

Keywords: Manon Phlipon, Roland de la Platière, Enlightenment, French Revolution, guillotine.

Giriş

Bu araştırmanın amacı, Fransız Devrimi'nin giyotine yolladığı üç kadından biri olan Madame Roland'ın düşüncesini, eylemlerini ayrıntılı bir biçimde öne çıkararak, onunla aynı dönemde yaşamış iki kadın yazarın, Sophie de Condorcet ve Isabelle de Charrière'in, kişilikleri, yapıtları ve eylemleriyle karşılaştırmak ve 1789 Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesinde, kadın yazarların üstlendikleri sorumlulukları ve görevi tartışmaktır.

Sonradan Madame Roland adını taşıyacak olan Manon Phlipon, 1774 yılında, henüz yirmi yaşındadır, aynı XVI. Louis gibi. Biri soylu, Fransa'ya hükmeden kişi, diğeri ise küçük bir burjuva ailesine mensup, zeki, erdemli bir genç kızdır. Bu iki şahsiyetin yaşlarından başka ortak yönleri olabilir miydi? Kim bu iki insanın kaderlerinin kesiştiğini söyleyebilirdi? Kimse. Genç Manon kitap ve okuma hastasıydı:

Bayle, Montesquieu, Voltaire, Diderot, Buffon, d'Alembert'i okumuş, Rousseau'yu hepsinden çok sevmişti. Ne var ki, aklından devrim düşüncesi hiç geçmemişti. O sadece mutlu olmak isteyen, bunu çevresiyle ve kurallarla uyum içinde yaşayarak sağlayan, mantığının sesini dinleyip, adil olmaya çalışarak mutluluğu elde edebileceğini düşünen biriydi. Kalbinin sesini dinlediğinde, cumhuriyetten yana olsa da, kurulu siyasal düzenin yıkılması onun için bir ütopya idi. Daha mutlu bir Fransa yaratma düşüncesi, ancak, Aydınlanma ve bunun devlet yönetiminde yapacağı değişiklik ve reformlardan geçmekteydi.

Geçen on beş yılın sonunda, XVI. Louis, dönemine gittikçe yabancılaşan monarşiyle yüzleşti. Geleneklere bağlı yaşam tarzını değiştirememiş, soylulardan uzaklaşamamıştı. Ekonomik reformlar başarısız olmuş, birbiri ardına görev yapan ekonomistler, Turgot, Necker, Calon, yükselen enflasyona çare bulamamışlardı. 1789'da üç aylık bir süre içinde eski rejim yıkılmış, siyasal güç el değiştirmişti.

Bu koşullarda, Manon Phlipon'un yaşamının bir peri masalı olduğu söylenemez. Her şeyden önce şu vurgulanmalı: O mantıklı ama tutkulu, cömert ve gururlu, zekâsına güvenen ancak duyarlı, sürekli endişeli ve kendi kendisiyle kavgalı biriydi. Devrim, istediği bir siyasal değişiklikti. Tüm bedeni ve ruhuyla kendini eylem içinde buldu, belli bir rol oynadı ve gülümseyerek ölüme gitti. 1774 yılında kimse, Marie-Phlipon'un monarşinin yıkılmasında önemli bir aktör ve XVI. Louis'nin en büyük muhalifi olacağını, 1793'de ikisinin de kaderinin bu denli benzeceğini bilemezdi.

Manon Phlipon 17 Mart 1754'de Paris'te doğdu, bir satıcının kızıydı. 1754 yılı Rousseau'nun *Özgürlüğün Kökenleri Üzerine Söylev*'inin ve Diderot'nun *Ansiklopedi*'nin 4. cildini yayımladığı yıldır. Manon Phlipon'un yaşadığı Paris'in Île de la Cité bölgesi, Devrimin tarihsel kalbi gibidir. Manon sorunlarına çare arayan hareketli, heyecanlı ve değişim içindeki burjuvazinin merkezinde büyür. Eğri büyrü dar yolları eski karanlık yapılarıyla bu kalabalık yer, Sebastien Mercier'ye göre "Paris'in en sağlıklısız semtidir"¹. Sokaklar gümüş takılar yapan mücevherciler, oymacılar, vernikçilerle doludur ve Manon yirmi beş yaşına kadar bu sade ama ilgili, işini iyi yapmaya çalışan esnafın arasında yaşamıştır. Oldukça varlıklı olan ailesi, Manon doğar doğmaz onu bir sütanneye vermiş, Manon iki yıl sonra eve döndüğünde, aile sıradışı bir kızları olduğunu keşfetmişti. Beş yaşına gelmeden İncil'deki duaları ezberlemiş, yazmayı öğrenip, Latince'yi sökmüştü. Her duyarlı ailenin yaptığı gibi, onun için de eve özel hocalar getirildi; Manon tarih, coğrafya, müzik ve dans dersleri aldı. Çalışmak ve öğrenmek en büyük tutkusuydu. O kadar hızlı öğreniyordu ki, bir süre sonra özel ders veren hocalar ona öğretecek bir şeyleri kalmadığını söylediler. Babası bu arada tahta ve metal üzerine motif işlemeyi de ona öğretmişti.

¹ Marcel Reinhard, (1987). *Paris pendant la Révolution*. Centre de Documentation Universitaire. Paris. s. 20

Manon Phlipon'un *Anılar*'ında, çocukluğunu anlatırken, dikkat çeken unsur, kendi yaşdaşlarından, küçük arkadaşlarından, hiç söz etmemesidir.² Özel dersler alması, ailede kendi yaşında kuzenlerin olmaması, hayran olunan bir çocuk olması ve çoğunlukla yetişkinlerle zaman geçirmesi, bunun nedenleri olabilir. Yine *Anılar*'ı bize, babasının sinirli ve saldırgan biri olduğunu, annesinin ise mantıklı ve duyarlı bir kadın olduğu için onunla sorun yaşamadığını,³ babasıyla arasında dengeli bir ilişkinin annesinin gayretiyle sürdüğünü anlatır.

Okumanın onun için bir tutku olduğunu söylemiştik. Bu, yaşamı boyunca sürececek güçlü bir duygu ve davranıştır. İlk kitaplardan sonra, Scarron'un *Komik Roman*'ını ve Mlle de Montpensier'nin *Anılar*'ını okur ancak onu en çok etkileyen yazar Plutarque'tır. 1763'de kendisini "ateşli bir cumhuriyetçi yapan düşünce ve izlenimler"⁴ yaşamında önemli bir yer aldığını, otuz yıl sonra da, demir parmaklıkların ardında, Plutarque'ın okuduğu yazarların en başında geldiğini" yazmıştır.⁵ On bir yaşındayken okuduğu Fénelon'un *Télémaque*'ı ve Voltaire'in *Candide*'i muhtemelen onun hayalgücünü beslemiş, kendini de tanımasını sağlamıştı. Aslında tüm yaşdaşları gibi, hareketli, sağlıklı, hayat dolu bir çocuktur. On birinci yaşı hayatındaki dönüm noktasıydı, çünkü kendi seçimiyle bir süreliğine gittiği manastırda ailesinden ayrılırken döktüğü gözyaşlarını Tanrı için dökceğini düşünmüştü. Bir yıl süren bu deneyimin her anını merakla ve istekle yaşadı. Otuz sekiz yıl sonra, hapishanede, o günlerin kendisine verdiği huzuru ve tatlı heyecanı anlatır. O dönemi doğayı, kendi doğasını ve Tanrı'yı tanımaya başladığı zaman olarak tanımlar.

Manon'un Tanrı'yı ve dinleri tanıma merakı manastırdan çıkar çıkmaz bitmemiştir. Tam tersine, rahibe olmak gibi gizli bir düşüncesi vardır. St. Augustin'in ve François de Sales'in kitaplarını okumayı sürdürür. Ancak Bossuet'nin kitapları onu inancı konusunda mantık yürütmeye iter ve bu dönemde hayran kalacağı bir kadın yazarı, Madame de Sévigné'yi ve mektuplarını keşfeder. Bu andan itibaren kendi de mektup yazmaya meraklı ve çok yazan biri olacaktır. On üç yaşında Manon, şarkı söylemeyi, gitar ve keman çalmayı, dans etmeyi öğrenmiştir; tarih, coğrafya ve matematiğe de meraklıdır. Babası boşuna onun dikkatini oymacılık üzerine çekmeye çalışsın, o yavaş yavaş yolunu çizmeye başlamıştır artık. Tarih öncelikli alanıdır: Mézeray'ın *Histoire de France*, Bossuet'nin *Discours sur l'Histoire Universelle* (Evrensel Tarih Üzerine Söylev) değişmez başucu kitaplarıdır. Okuyup da etkilendiği kitapları mektuplarında sevdiğilerine anlatır. Felsefi ve psikolojik nitelikli bu yazılarını *Loisirs* (Boş Zamanlar) adını verdiği kitabında toplamıştır.

---

² Madame Roland, (1976). *Mémoires*, Mercure de France. Paris. s.201.

³ Madame Roland, a.g.y, s. 209

⁴ Madame Roland. a.g.y, s. 213

⁵ Jean-Jaques Rousseau da çocukluğunda ilk okuduğu yazarın Plutarque olduğunu, ve yaşlılığında da son okuyacağı yazarın Plutarque olacağını yazmıştı. Bkz. Jean Sirinelli, (2000). *Plutarque*. Fayard. Paris. s.466

Aydınlanmanın bu önemli genç şahsiyeti için birincil sorun tabii ki mutluluktur. Ancak dinsel inancı ona mutluluğu sadece erdemli olarak bulabileceğini söyler. Manon'un hıristiyanlıkla bu dünyadaki mutluluk arasında bir bağ kurmaya çalıştığı görülür. Ergenlik çağında dini inancı duygusaldır. Çekingenliği, hayal gücü ve duyarlılığı, dinde bir sığınak bulmuş gibidir. İç çatışmaları ve melankolisi tüm ergenlik çağı boyunca sürer. Rousseau gibi o da bu dönemde insanlardan hoşlanmaz, yalnızlığı ve doğayla baş başa kalmayı sever. Doğa sevgisi onu küçük taşra şehirlerine götürür. Manon burada, insanlarla ve evrenle olumlu ilişkiler kurabileceğini düşünür. Bu noktada, sevdiği İngiliz yazarlardır: Young'ın *Nuits* (Geceler) ve Thomson'un *Saison* (Mevsim) adlı kitaplarını okur ve onların etkisiyle *Loisir*'de yayımladığı küçük şiirlerini yazar. Doğada kişiliği gelişir, şekillenir. Aynı zamanda, bu ortam ona toplumsal hiyerarşinin saçmalığı hakkında oluşturacağı ilk düşünceleri de vermiş olur. Sophie Cannel'te yazdığı mektuplarda, henüz ayırdına vardığı ve önemli değerleri etiket, ünvan, para olan soylular hakkındaki görüşlerini iletir: Manon'un siyasal bilinci bu andan itibaren hızla gelişecektir. On yedi yaşında ilk defa siyasal görüşlerine mektuplarında yer verir. 1774 yılında Manon yirmi yaşındadır, siyasal duyarlılığını açıkça dillendirmiştir : “İnsanların iyiliği beni ilgilendiriyor”, diye yazar Sophie'ye ancak kozmopolit bir ruhunun olduğunu da vurgular. “Ülkemin insanını seviyorum ama bir Karayibli de beni ilgilendiriyor” der.⁶ Yirmi yaşında Manon'un ilgisi dinden uzaklaşmış, insanlara ve toplumsal yaşama yaklaşmıştır. Bir diğer mektubunda ise Sophie'ye kendi durumunun ağır geldiğini yazar ve “eğer seçim şansım olsaydı, zayıf bir cinsten doğmuş olmayı istemezdim, benim tutkum herkesin iyiliği için hizmet etmektir” der. Kasım 1774'de Manon, J.-J. Rousseau'yu okur ve ondan, insana olan inançla Tanrıya olan duyguları arasında nasıl bir bağ kurabileceğini öğrenir ve yavaş yavaş hıristiyan inancını da yitirir. Bu arada, aşırı çekingenliği de geçmiştir artık. İnsanın, dinle arasına ne kadar çok mesafe koyarsa, kendini tanımaya o kadar yaklaştığını düşünür. Artık dua etmekten çok, eğlenmeyi, dans etmeyi sevdiğini fark etmiştir.

Manon on sekiz yaşına gelince, anne ve babası onu evlendirmeyi düşünür. Özenle büyüttükleri tek çocukları artık güzel, zeki, erdemli bir genç kızdır, fakir değildir. Tüccarlardan oluşan aile çevresinin ilgi odağıdır ancak ailesinin de memnuniyetsizliğine koşut olarak kendisine ilgi gösterenleri kibarca reddeder çünkü kendi zevklerine ve düşüncelerine uygun biriyle evlenecektir. Mantığı baskındır. “İlk bakışta âşık olursam, utancımdan ölürüm...”⁷ der. Bu özgürlük babasıyla arasını açar. Baba için birincil koşullar para ve sosyal statüdür. Oysa Manon duygu ve düşünce birliğini birincil olarak görür. Ne ki, evlenme konusu baba-kızı birbirinden uzaklaştıran tek sorun değildir.

⁶ *Lettres de Madame Roland, Nouvelle Série.* (1913). Ed. Cl. Perroud. Imprimerie Nationale. Paris. C.1. s.185.

⁷ *Lettres.* C.1. s. 283.

Babası bir süredir eşini ihmal etmekte, yemek saatlerini unutup eve geç gelmektedir. Aldatıldığını düşünen annesi hastalanır, şiddetli baş ağrıları çeker ve aniden 1775’de ölür. Bu, Manon’un hayatta yediği ilk büyük darbedir. Babasından uzaklaşması ve annesini kaybetmesi onu hoyratça yetişkinlerin dünyasına sokar. Bu zor dönemde Manon’u düştüğü karamsarlık uçurumundan kurtaran Abbé Legrand’ın önerisi üzerine okuduğu Rousseau’nun *Julie ou la Nouvelle Héloïse* (Julie ya da Yeni Héloïse) adlı kitabı olur. Manon bu romanda toplumsal özgürlük ve eşitliği, iyi Tanrı’ya inancı, duygularla doğa arasındaki güçlü bağı okur ve zaten daha önce de kendinde var olan bu düşünceler güçlenir ve onu bir zırh gibi korur. Manon, yaşama anlam vermek için İspartalı ya da Romalı olmak gerektiğini öğrenir. Henri Coulet bu evrimi, “Yükselen burjuvazi, bu romanda ikiyüzlülükten uzak, aile erdemleriyle yoğurulmuş, adalet duygusu güçlü, dürüst, sağlam bir toplumun, çürümüş soylulara karşı nasıl oluşmakta olduğunu görür” diyerek tanımlar.⁸

Babasının iş yaşamı iyice kötüler, Manon annesinden kalan mirası da bu durumda alamayacağını düşünür çünkü resmi olarak yirmi beş yaşına gelmeden mirası kullanma hakkı yoktur. Babasına bu konuyu açar ancak, araları daha da soğur. Ne var ki, Gatiën Phlipon kızıyla ilgili düzenlemeyi yapmaya razı olur ve yapar. Ancak artık evde çok az zaman geçirmekte, sürekli metresiyle yaşamakta, sonunu görmediği işlere bulaşmaktadır. Bu zor ortmada Manon kendini çok yalnız hisseder, sürekli okur ve arkadaşı Sophie’ye yazmayı sürdürür. Bu arada, gönülünü de boş tutmaz ancak onun sevdiklerini, babası gerçek bir işleri olmadığı ve varlıklı ailelerden gelmedikleri için onaylamaz. Manon yanında ona eşlik eden biri olmadan sokağa çıkamamaktan şikâyetçidir ve erkek kılığına girerek özgürce dolaşmayı yeğler. Bu şekilde, hiçbir zaman gidemeyeceği mahalleleri keşfeder ve gözlemler. Dünyayı tanıma isteği çok güçlüdür, hayali İtalya’ya gitmek ve Raphael ve Michel Ange’ın heykellerini görmektir; tabii ki bu gerçekleşemez ve Manon kendini her zamankinden daha fazla, bulunduğu küçük ortamda hapsolmuş hisseder. Dengesini koruyan tek etkinlik okumaktır: Voltaire’in *Histoire de la Russie* adlı tarih kitabını, Virgile’in *Enéide* ve *Georgiques* adlı yapıtlarını, Montaigne’i, Cicéron’un *Mektuplar*’ını ve hiç sevmediği Pascal’ı okur. Machiavel’in *Discours politiques* adlı söyleviyle Richardson’un *Clarisse Harlow* adlı romanı sevdikleri arasındadır. Sophie’nin ablası Henriette Cannet’ye yazdığı bir mektupta “Rousseau’yu dua kitabım, Plutarque’ı hocam, Montaigne’i arkadaşım olarak seçtim”der⁹. Cannet’lere yazdığı mektuplardan, Manon’un yaşamındaki tekdüzeliğin, gelen bir değişiklik bittiğini öğreniyoruz. Manon, Jean-Marie Roland’dan söz etmeye başlamıştır ancak bu konuda ketumdur, Roland’la aralarında, sonucu meçhul duygusal bir ilişkinin geliştiğini arkadaşlarına çok daha sonraları yazabilecektir.

⁸ Bkz., *Le Roman jusqu’à la Révolution*. (2000). A. Colin. Paris. s.374

⁹ *Lettres*. N.S. C.I. s.271.

J.-M. Roland de la Platière, 1776 yılında Phlipon'ların kapısını çaldığında kırk iki yaşında bir müfettiştir. Uzun boylu, sarı benizli, kır saçlı, yaşından büyük gösteren, sıksa, muhteşem gülümseyişinden başka çekici yanı olmayan biridir. Manon bu adamın entelektüel çekiciliğine kendini kaptırmıştır ancak onu kocası olarak düşünmemiştir. Henriette Cannet'ye yazdığı başka bir mektupta, onun "bilgisine, sağlam düşünce yapısına hayran kaldığını, güçlü bir arkadaşlık kurabileceklerini"¹⁰ söyler.

Soylu bir aileye mensup olan Roland de la Platière, çok iyi tarih, matematik, botanik ve anatomi bilgisi olan, meraklı, çalışkan bir müfettiştir. Serbest ekonomi ve endüstri yanlısı olan Roland, Amiens'e geldiğinde, eşit koşullarda olmayan bir rekabet ortamıyla karşılaşmış, küçük taşra kentlerinde yaşayan üreticilerin, Amiens'in zengin fabrikatörleriyle rekabet etmelerini sağlamış ve kendine bir sürü düşman edinmişti ancak hiç taviz vermedi ve işini mükemmel bir biçimde sürdürdü. Fırsat eşitliği en önemli ilkesiydi. Bu bağlamda, Fransa içinde ve dışında seyahat ederek yeni endüstri tekniklerini inceledi ve Fransa'nın bu alandaki modernizasyonunda etkin rol oynadı. Trudaine'in desteklediği bu şahsiyet, sert, acımasız ve ödünsüz bir kişilik yapısına sahipti ancak bir o kadar da insancıl ve başarılıydı.

Roland'la yaşanan sessizlik, mektuplar, görüşmeler ve yine uzun süren sessizlikler, hayal kırıklıkları ve tekrar umutlanmalar Manon'un dengesini altüst etmiştir. Bu arada baba evinden ayrılıp kendine ufak bir apartman dairesi bulur ve kaybettiği huzuru, enerjiyi ve canlılığı yeniden kazanmaya çalışır. Roland'la ilişki kopmamıştır ancak belirsizdir. Manon onunla yazışmaları ve görüşmeleri sırasında, iki önemli zaafını keşfeder: dozu yüksek bir egoizm ve ölçsüz bir gurur. Manon bu zaafı göz önüne alarak, önce Roland'ı sonra da ailesini bu evliliğe razı eder ve yirmi altı yaşında artık bekâr bir genç kız değil, Madame de la Platière'dir. Tarih 4 Şubat 1780'dir. Roland'lar Lyon'da yaşarlar; Turgot bakanlıktan çekilmiş, yerine Necker geçmiştir. Roland, Panckoucke'un *Dictionnaire méthodique* (Kuramsal Sözlük) adlı yayını için çalışmaya başlar. Condorcet, Marmontel gibi uzmanların da işbirliğiyle yayınlanan bu ortak yapıtın meslekler ve imalathaneler bölümünün sorumluluğu Roland'a verilmiştir.

Madame Roland'ın otuz yaşlarındayken, henüz politikayla doğrudan ilişkisi olduğu söylenemez. Rousseau'nun ülkücülüğünü hâlâ taşımakta ve geleneksel monarşiye karşı hiçbir ilgi duymamaktadır. Küçük kızı Eudora iki buçuk yaşına geldiğinde onu ve kocasını bırakarak bir süre Paris'te çalışmaya gider. Gerçek özgürlüğü, kendi gibi gençlerin dünyasını keşfeder, eğlenmeyi öğrenir. Erkek arkadaşlar edinir, masum flörtleri olur. Bunların arasında Louis Bosc en sevdiği ve en sadık arkadaşları arasında yer alacaktır. Paris'ten Amiens'e dönüşünde, evli bir kadının davranması gerektiği gibi yapar; protokol ziyaretlerinde eşinin yanında yer alır, kilise ayinlerine katılır. Bulunduğu

¹⁰ a.g.y. s. 406

ortamın kurallarına uymaya ve önyargılarıyla zıtlaşmamaya çalışır. Ancak, genç arkadaşlarıyla zaman geçirmeyi, okumayı, yazmayı özler ama sorumlulukları bunlara imkân tanımaz. Bu arada, 1784'de akademisyen eşi Lyon'a tayin olmuş ve yoğun bir etkinlik içine dalmıştır: 1785-1789 yılları arasında Roland söylevlerini hazırlarken kocasının yanındadır ve en büyük yardımcısıdır.

1788'de Paris'te Devrim'i hazırlayan olaylardan Madame Roland, Bosc'dan aldığı mektuplar ve gazeteler sayesinde haberdar olmaktadır. Ancak bu konuya soğuk ve kayıtsızdır. Turgot'un başarısızlığından sonra, küflenmiş geleneksel monarşinin kimi reformları gerçekleştireceği konusunda inancı ve güveni yoktur. Devrim'e de inanmamakta, yüzyıllar boyunca, aşağılanmış ve boyun eğmiş bir halkın kaderini değiştirecek güce sahip olmadığını düşünmektedir. Turgot'dan sonra ekonomiyi düzeltmek için göreve çağırılan Jacques Necker, iyimser ve becerikli Charles-Alexandre de Calonne, yapılması gereken vergi reformunu, ayrıcalıkların karşı durması ve XVI. Louis'nin zaafı yüzünden gerçekleştirememişlerdir. Calonne, barış ortamı sağlandığında, devletin harcamaları sınırlayacağına inanarak, sanayi ve ticaretin canlanacağını düşünür. Bu iyimserlikle İngiltere ile sonu, tekstil alanında felakete bitecek bir ticaret anlaşması imzalar. Bu Lyon'daki tekstil işçilerinin Madame Roland'ın desteğiyle, ayaklanmasına neden olur. Calonne sorunun iyimserlikle değil, köklü reformlarla¹¹ çözülmesi gerektiğini görür. Bu bağlamda, XVI. Louis'ye radikal bir vergi reformu önerir. ancak Calonne da 8 Nisan 1787'de azledilir. Arkasından Marie Antoinette'in favorilerinden muhalif Loménie de Brienne görevlendirilir. Tüm karşı görüşlerine rağmen o da bir vergi reformunun kaçınılmaz olduğunu anlamıştır. Bu kez, ayrıcalıklıları savunmak için toplanan parlamentoyu halk da destekler. Ancak ekonomik kriz hâlâ sürmektedir, buna çare bulmak için, XVI. Louis, parlamentonun oyuna sunmaksızın büyük bir borca imza atar ve kendisini yasal olmamakla eleştiren Orleans düküne verdiği yanıt, mutlakiyet rejiminin birkaç sözcükle mükemmel bir tanımını yapmaktadır: “Yasaldır çünkü ben böyle istiyorum” der (C'est légal parce que je le veux). Bu olaylar çok ateşli bir ortamda gelişir ve krala karşı çıkanları Paris parlamentosu hararetle destekler ve bu başkaldırı hareketi Rennes, Pau, Dijon, Toulouse, Lyon, Dauphiné ve Grenoble'da çok şiddetli olarak, bütün Fransa'ya yayılır.

Madame Roland, tüm bunların insanlar arasındaki eşitsizliği yok edecek gelişmeler olduğuna inanmamaktadır. 1789'da *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*'ni kaleme alan Sieyès'den bir yıl önce, o, doğduğu anda insanın üzerine yapışan toplumsal eşitsizliği şu şekilde tanımlamıştır: “Aristokrasi rejiminde halkın durumu bazen daha zordur, ayrıcalıklı olanlar herşeydir, en kalabalık olan sınıf ise sıfırdır, bir hiçtir”¹² Abbé Sieyès

---

¹¹ Bkz., Pierre Cornut-Gentille, *a.g.y.* s.136

¹² François Furet et Denis Richet, (1973). *La Révolution française*. Fayard. Paris. s. 30

aynı sözleri şu şekilde söylemişti: Halk nedir? HERŞEY. Şimdiye dek, ülke düzeni içindeki yeri neydi? :HİÇ BİRŞEY. (“Qu’est-que le Tiers Etats? –TOUT. Qu’a-t-il été jusqu’à présent dans l’ordre public? –RIEN). Monarşiyle savaşmak Madame Roland gibi düşünenlerin işi değildi. Onların davası ayrıcalıklı olanlara karşı halkın verdiği mücadeleydi.

1789 yılına gelindiğinde, Rolland’ları ilgilendiren en önemli konu Devrim’di. Madame Roland *Anılar*’ında şöyle yazar: “Devrim geldi ve bizi ateşle sardı, insanlık dostu, özgürlük hayranı (...) bizler, onu coşkuyla karşıladık”¹³ 5 Mayıs’tan itibaren olaylar hızla gelişmeye başlamıştır. Kararsız XVI. Louis Meclis’i toplamamak için direnir ancak 10 Haziran’da burjuva ve köylü temsilcileri, soylu ve papazların temsilcilerinin kendilerine katılmasını isterler, çoğunluğu katılır, 27 Haziran’da kral bu katılımı kabul etmek zorunda kalır ve böylece Kurucu Meclis oluşur. Necker’in işine son verilir. 14 Temmuz’da Bastille alınır. Ayaklanmalarda yüz kadar kişi ölür, birkaçı idam edilir. Soyluların bazıları kaçır. Paris’in dışında da ayaklanmalar olur. Mâlikaneler yağmalanır, ateşe verilir. Şiddet kol gezmektedir. 1789 Temmuz’unun ikinci yarısı tarihçiler tarafından “Grande peur” (Büyük Korku) dönemi olarak adlandırılır. İşsizler, dilenciler yollara dökülmüş, soylulara ait ne varsa yakıp yıkmaktadırlar. Ellerinde tüfekler ve sopalarla, köylüler burjuva devrimini başlatmışlardır. Paris’ten uzakta, Roland’lar doğru haber alabilmek için çırpınırlar. Madame Roland harekete geçmek istemektedir. Bu noktada artık isimsiz de olsa bir eylem insanıdır. Devrim için yazacaktır. Roland’ların Brissot ile dostlukları ve dayanışmaları Ağustos ayında, *Patriote français* adlı Brissot’nun gazetesinde yazmaya başlamalarıyla oluşur ve ölene kadar da sürer. Felsefe ve edebiyat meraklısı olan Brissot, Devrim’den önce, Condorcet, Souard ve d’Alembert’le de birlikte çalışmış, Condorcet ile “Siyahların Dostları Derneği”nin kurucusu olmuştur. Bu derneğin müdavimleri arasında Roland’lar da vardır. Madame Roland’ın devrim felsefesi, J.-J. Rousseau’nun *Toplum Sözleşmesi*’nde (Le Contrat Social) ortaya koyduğu felsefeye çok yakındır. Yani, halkın yönetimde olması onu temsil edecek seçilmiş vekillerle olur. Oysa, “Kurucu Meclis’in üyeleri seçilmişlerden değil seçenlerden oluşmuştur ve bu adamların bizim kaderimizi belirleme hakları yoktur, bu hak halka aittir”¹⁴ der Madame Roland ve Devrimin hemen ardından oluşan ancak etki alanı dar, demokratik bir çizgide yer alır. Devrimden sonra yayınlanan *İnsan Hakları Evrimsel Bildirgesi*’ni eksik ve bazı maddelerini yanlış bulur, Kurucu Meclis’e güveni yoktur. Ancak zaman içinde, bu duyguları yumuşar, etkin olarak yapılanları izledikçe, temkinli ancak onaylayan bir Devrim yanlısı olarak 1789’lardaki yerini alır. 1790’da yapılacak seçimlerde Roland adaylığını koyacaktır.

¹³ *Mémoires*, s.336

¹⁴ *Lettres*. C. II, s. 54

1789 Devrimi'nin ardından Lyon'daki işveren ve işçiler arasındaki anlaşmazlık, altmış bin tekstil işçisinin yirmi binini işsiz bırakmıştır. Açlıkla savaşmak için Lyon tahıl satın almak ve ekmeği düşük maaliyetle üretip vermek zorundadır. Belediye yüzyıllardır on beş kadar aristokrat ailenin elindedir ve bu insanların zenginliği ticaret, banka ve fabrikalardan gelen kazançlarla oluşmakta, bu da onları hem kilisede, hem de sanayi ve finans ortamında güçlü kılmaktadır. Lyon yönetimi onların elindedir. Ancak, yapılan milyonlarca liralık borç yüzünden, belediye yine borç para almak durumunda kalmış ve bu borçlar halkın ödediği vergilerle ve arttırılan tüketim malları fiyatlarıyla karşılanmaya çalışılmıştır. Devrim sırasında, borcun sorumlusu olan aristokratlar bu paranın yeni kurulan devlet tarafından üstlenileceğini ummuş ve sorumluluğu onlara yüklemiştir. 1789 yılı sonunda, bu gerçekleşmeyince, Lyon Belediyesi karşı devrimden yana tavır almıştır. Roland'ların da destek verdiği, *Courrier de Lyon* gazetesinde eleştiriler yayınlanmış ancak Lyon'a devrim askerlerinin gelmesi ve aristokratlara karşı savaşım vermeye başlaması 1790'ın Şubat ayını bulmuş, seçilen ılımlı yeni belediye başkanı Palerne de Savy çalışma grubunun içine Roland'ı da almıştır. Roland Lyon'daki işçilerin durumunu iyileştirmek ve tekstil endüstrisini canlandırmak için çalışma özgürlüğü istemiş, vergilerin azaltılmasını önermiş ve tüm harcamalarda şeffaflık talep etmişti. Ne ki, sert, açık ve diplomat olmaktan uzak olan Roland bu önerileriyle kendine yandaş bulamamış, desteklenmemiştir. Ancak bu sefer, onun katılığını sürekli eleştiren Manon, bu hoşgörüsüz ortamda eşinin davranışının doğal olduğunu, adaletsizliklere karşı ancak sert, net ve açık bir tavır konabileceğini savunmuştu. Bu olaydan sonra Roland'lar Lyon'dan ayrılıp Clos'ya döndüler ve *Sözlük*'ün yazımını ve yayımını sürdürdüler. Lyon'dan kopmadılar ama kendilerini orada yabancı hissettiler. Roland bir mektubunda, "eşitlik ve adalet dostu iki insanın, krallığın esaretten ve diktadan en çok etkilenmiş yerine atılmaları ne garip bir şeydir"¹⁵ diye yazar. Clos'da kalıp, tarımla uğraşmanın daha sağlıklı olduğunu düşünürler. Bu düşünce arkadaşları Brissot ve Bancal'dan da destek görmüş, onlar da birlikte kuracakları ve yaşayacakları bir tarım topluluğunu desteklemişlerdi. Ancak, Roland hâlâ Lyon'da yerel politika yapmak istemekteydi, bu nedenle, 1790'ın sonunda üç bin üyesi olan *Société des Amis de la Constitution*'un başına geçti. İşinin yapısı gereği, Roland etkinliklerini eşiyle paylaşmadı. Clos'da kalmış olan Manon bu sevmediği küçük şehirde sıkıldı ve zamanını arkadaşları Bosc, Bancal ve Brissot'ya uzun mektuplar yazarak geçirdi. Kendisini faydasız ve etkisiz hissetti. Harekete geçmek için yanıp tutuştu ve ancak Paris'te kendi olabileceğini, özgür davranabileceğini düşündü. Roland'a verilen, Lyon halkının borçlarının kendilerine Kurucu Meclis tarafından ödenmesini sağlama sorumluluğu, düşündüklerinden daha önce Paris'e ailecek gitmelerini sağladı.

---

¹⁵ *Lettres*. C. II. s. 131

1791’de Paris’e yerleştiklerinde, Madame Roland kendini yeniden doğmuş gibi hissetti. İlk heyecanlar yatışınca, mektuplaştığı arkadaşlarından edindiği bilgileri bu kez kendisi toplamaya başladı. Kısa zamanda Devrimi yavaşlatanların karşı devrimciler değil, bizzat Devrimi yapanlar olduğunu gördü. Robespierre’in günden güne büyüyen gücüne karşın, Jakoben’lerin görevini iyi yapmadığı kanısındaydı. Dolayısıyla Madame Roland, Meclis içinde değil, dışında aktif olmak gerektiğine karar verdi. Zaten bu Meclis’in görev süresi yakında bitecek, Yasama Meclis’i kurulacaktı. İşte bu yeni Meclis’e istenilen demokratik yasaların oluşturulması, seçilenlerin değil, seçenlerin bu alanda söz sahibi olmasını sağlamak gerekmekteydi, çünkü bir gurup vekil de özgürlükleri ve eşitliği sınırlayıp, güçlü, sağlam ve dengeli bir Anayasa yapmak istemekte, bu nedenle kralın da yardımına başvuruyordu. Tabii ki, bu değişken ortamda, Roland’ların ve arkadaşlarının seçimi bu değildi, onlar halkın, temsilcileri üzerine baskı kurmasından yana olan demokrat vatanseverler grubunu oluşturmaktaydılar. Cumhuriyet sözcüğünü henüz telaffuz etmiyorlardı ancak, yerel kuruluşları bu alanda harekete geçmeleri için teşvik ettiler. Araçları *Le Patriote français* adlı gazeteydi. En büyük yardımcıları Brissot ve Camille Desmoulins’di. Madame Roland bu alanda kendi yolunu çizmiş gibiydi. O, Rousseau’nun çömezi olarak gördüğü Abbé Fauchet’nin öğretilerine katıldı, doğrudan demokrasi yanlısı bu din adamının ve Condorcet’nin konferanslarını kaçırmadı. Bu konferanslarda söz almadı ancak Bancal’a yazdığı mektupta, “örf ve adetlerimiz henüz bir kadının kendini göstermesine izin vermiyor. Kadınlar, ancak Fransız halkı özgür insan olma sıfatını hak edince, harekete geçebilirler” demiştir.¹⁶ Nisan 1791’de tamamen politik nitelikte olan salonunu açtı. Burada strateji ve taktikler üzerine konuşuldu. Erkek konuklar onun cazibesine, zekâsına, tutkusuna, ikna yeteneğine hayrandılar. Madame Roland artık gerçekten kendini Devrim yolunda buldu ancak bunu dikkatle, vakarla yaptı çünkü tersinin intihar demek olduğunu iyi biliyordu. Salona gelenler arasında Robespierre de vardı. Madame Roland ona karşı uzak ve tedbirliydi, bu güçlü ve sıra dışı şahsiyete sempati değil ama hayranlık duyuyordu.

21 Haziran’da kral ve kraliçenin kaçtığı haberi herkesi altüst etti. Kralın kaçıışı Madame Roland gibi Cumhuriyet’in kurulmasını isteyenleri umutlandırmıştı. Oysa bu, Meclis için bir felaketti, büyük bir karmaşa yaşandı. 22 Haziran akşamı kralın yakalandığı haberi geldi. Karmaşa sürdü: Kral sorgulanmalı mıydı? Yoksa mahkûm mu edilmeliydi? Bunu kim yapacaktı, hâkimler mi? Meclis mi? Ancak 15 Temmuz’da Meclis kralın kaçırıldığını ve masum olduğunu ilan etti, sadece onu kaçırılanlar yargılanacaktı. Bu kararlar çok ateşli tartışmalardan sonra alınmıştı. Herkes bir iç savaşın eşiğinde olduğunu düşünmüştü. Tüm bu karmaşa, Cumhuriyet üzerine

¹⁶ *Lettres*. C. II. s. 258

yazılanları ve tartışmaları da durdurmuydu. Sadece Condorcet *Le Républicain* adlı gazetesinde konuyu canlı tuttu. 17 Temmuz'da çıkan karmaşada onlarca insan öldü. Cumhuriyet yanlısı gazeteler yasaklandı. Roland'lar evlerine gidemediler, başkalarına sığınmak zorunda kaldılar. Beaujolais'ye döndüler ancak Madame Roland burada kendini diri diri gömülmüş gibi hissetti. Yaşlı bir eş ve entelektüel yetenekleri olmayan bir kız çocuk arasında solduğunu düşündü. Tüm arzusu Paris'e dönüp genç arkadaşlarıyla aktif politika yapmaktı. Bu arada Roland'ın işine son verildi ve aylık geliri beş bin frank azalmış oldu. Roland Paris'de daha iyi kazanacağını düşündü, ailecek başkente döndüler.

Paris bu kez onları iyi karşılamadı. Arkadaşlarının çoğu artık orada değildiler, olanlar da başka uğraşların içindeydi, sadece Brissot onlarla sıcak ilişkisini hiç bozmadan sürdürdü. Hattâ, Roland'a gelirini denkleştirmesi için küçük işler bile verdi, taşradan gelen mektuplara cevap vermek, Brissot'nun önerilerini onlara ulaştırıp, popülaritesini canlı tutmak gibi. Bu arada Roland, daha iyi bir apartman dairesi tuttu ancak karısının morali bir türlü düzelmedi. O gölgede kalmaya ve eylemin dışında olmaya dayanamazdı. Ancak Brissot, hepsini şaşkınlığa uğratan bir haberle 21 Mart'ta kapıların çaldı: Roland'a İçişleri Bakanı olma teklifini getirmişti. Roland'lar anında canlandılar.

Jakobenlerin karşısında, ılımlı Jironde'lere mensup Brissot, Robespierre'i yalnız bırakmak, ılımlılardan oluşan bir kabine kurmak ve Roland'ın da bu kabinde yer almasını sağlamak için aşırı sol eğilimli vekillerin de desteğini aldı. Roland, kralın karşısına siyah bir şapka, siyah sırmatsız ayakkabılarla çıktı. Saray kıyafetinden farklı olan bu görünüm simgeseldi ve monarşinin düşüşü olarak yorumlandı. Bundan sonrasını o dönemin aynası niteliğinde olan Madame Roland'ın *Anılar*'ından öğreniyoruz: Bu çok karmaşık zamanda, bir yanda haftada üç kez üç bakanıyla görüşen ama hemen tüm sorumlulukları onlara vermiş olan XVI. Louis, diğer yanda Robespierre'den kopan Jironde'ler, Jean-Marie Roland ve eşi. Madame Roland hem eşinin özel kalemi gibi çalışıyor, hem, haftada iki kez akşam yemek davetleri düzenliyor, halkla ilişkiler sorumluluğunu da taşıyordu. Bu arada, *La Sentinelle* adlı bir de gazete çıkarıyorlardı. 1792 yılı Devrim'in iyi zamanlarının bittiği, aşırılıkların yaşandığı, kanın su gibi aktığı yıl olmuştur. Madame Roland'ın politikada çok net bir biçimde söz sahibi olmaya başladığı zaman, 1792 yılının Mayıs ayıdır. Bu tarihte o, kalemini krala yazdığı uyarı mektubu için kullanmıştır: Yasama Meclis'inin kararlarını kabul etmesi için krala bir ultiimat verilir ve son derece dindar olan XVI. Louis'ye şöyle seslenir: "Hakların bildirimini bir kutsal kitap olmuştur, Fransız Anayasa'sı, halkın uğruna ölmeye hazır olduğu din haline gelmiştir. Meclis'in aldığı kararları veto ederseniz, iç savaşın sorumluluğunu da almış olursunuz"¹⁷. Madame Roland'a göre, görevden ayrılmak

---

¹⁷ *Mémoires*, s. 154

yerine, ona son verilmesi için çalışmak gerekmekteydi. Eşi için düşündüğü hareket tarzı buydu. Zaten, 12 Haziran'da Roland'ın kraldan aldığı kısa bir yazı ona görevini Mourgues'e devretmesini bildirmekteydi. Roland artık İçişleri Bakanı değildi. Ancak birkaç hafta sonra, işler çığırından çıkınca, göreve dönmesi istenecekti.

Olayların hızlandığı Ağustos 1792'de kral itiraflarını yazdığı papaza şunları söyler: "Sizin tesellilerinize hiç bu kadar ihtiyacım olmamıştı. İnsanlarla işimi bitirdim, bakışlarımı göklere çevirdim"¹⁸. Bu sözlerle yaklaşmakta olan sonunu söylemiş oluyordu. Olaylar bundan sonra kanlı, şiddetli ve çirkindi. O zamana kadar Devrimi destekleyen *La Sentinelle* ve *Le Patriote français* adlı gazetelerde, Devrimin bu çirkin döneminde başı çeken hiçbir Jironden yoktur. Ama olaylar Roland'ların yazdığı mektuptaki gibi gelişmiştir ve 9 Ağustos'ta kurulan Devrim Hükümeti La Commune, krallığın düşüşünü 10 Ağustos'ta ilan eder.

Roland'lar Kurucu Meclis'te 2 Eylül katliamlarını cesurca yermişlerdir ancak Robespierre, Danton ve Marat gibi Jakobenler çok güçlüdür. Özellikle Madame Roland'ın bilgisi, zekâsı ve yürekliliğine karşı acımasız ve serttiler. Roland'ların hayatı artık güvende değildir, her zamanki evlerinde daha fazla yaşamamaları için planlar yapılır ve başka bir daireye taşınmalarına karar verilir, tabii bunu kimse bilmeyecektir. Bu planlar Madame Roland'ın kişiliğine hiç uymaz; sıkıntısını, şu sözlerle dile getirmiştir: "Yapmam gerekenden utanç duyuyorum. Ne gizleneceğim ne de evimi terk edeceğim. Beni katletmek istiyorlarsa, bunu evimde yapsınlar"¹⁹

298 vekilli çoğunluğu Jakobenlerden oluşmuş yeni Meclis'te Roland'lar çok az kişi tanıyorlardı. Ancak Madame Roland, Danton'un ziyaretlerine maruz kalıyordu. Önce zekâsının ve bilgisinin bu politikacıyı ilgilendirdiğini düşündü ancak sonra Danton'un amacının kendisini kullanarak, kocasını, Fabre d'Eglantine'in çıkaracağı gazete için İçişleri Bakanlığı'ndan kaynak aktarmaya razı etmesi olduğunu anladı. Buna aracı olmayı kibarca reddedince kendisine güçlü bir düşman kazanmış oldu: Danton.

Roland İçişleri Bakanı olarak katliamları önleyemediği için suçlanmış, yazdıkları ve yaptıkları fazla yumuşak ve etkisiz bulunmuştu. Oysa gözü dönmüş Jakobenlerin karşısında Roland, tüm tehdit ve tehlikeleri göze alarak eleştiren, çıkış yapan, Danton ve Marat'yı katliamları durdurmaları için uyarın ancak onlar tarafından ihanetle suçlanan cesur bir Jirondendi. Madame Roland 5 Eylül 1792'de Bancal'a yazdığı mektupta "Robespierre ve Marat'nın bıçağı altındayız"²⁰ demiştir. Bu üç ünlü Jakoben arasında en ılımlıları Danton'dur: Roland'la, karısını araya koyarak bir anlaşma yolu aramış,

¹⁸ Bkz, Pierre Cornut Gentille. *Madame Roland*. s. 222

¹⁹ a.g.y. s. 311

²⁰ *Lettres*. C.2. s. 434

Roland'ın tutuklanma emrini de yırtmıştır. Ancak Roland'ların ve diğer Jironenlerin Danton'la tüm iletişim ve yakınlaşma yollarını kapatmaları, sonu ölümle bitecek siyasal bir hata olmuştu.

31 Mayıs 1793'de kırk bin kişi Kurucu Meclis'e yürümüş, aynı günün akşamı Madame Roland tutuklanmıştı. Kocası, güvenliği için Paris'ten uzak, bilinmeyen bir yerdeydi. Madame Roland tekrar özgürlüğüne kavuşamadı, kızını ve kocasını göremedi. İzleyen günlerde, tüm dostlarının giyotinle idam edilmelerine tanık oldu; ailesi için ağladı. Hapiste geçirdiği zamanı anılarını yazmak için kullandı. Tutukluluğu üç ay sürdü. Bir ara, zehir alıp hayatına son vermeyi düşündü ancak asaleti buna engel oldu ve kahramanca kaderini yaşamaya karar verdi. 16 Ekim'de Marie Antoinette idam edildi, birkaç gün sonra Roland'ların yaşamlarını, ülkülerini paylaştıkları yakın dostları yirmi Jironen de giyotine gönderildi. Daha sonra sıra Madame Roland'a geldi. Çıktığı mahkemede, Jironenlerle işbirliği yaptığı için idama mahkûm oldu. Mahkeme salonuna beyaz uzun bir elbiseyle ve vakarla girdi. Kendisine hakaretler yağdıran yargıçları soğukkanlılıkla dinledi. Mahkeme bir formaliteydi, Madame Roland'ın ölümüne çoktan karar verilmişti. Öyle ki, savunmasını yapmak için kendisini hapisanede ziyarete gelen avukatına, “Yarın artık mahkemeye gelmeyiniz, beni kurtaramaz, kendinizi tehlikeye atmış olursunuz. Yarın ben artık yaşıyor olmayacağım” demişti.²¹ İdam edildiği gün, kendisiyle birlikte korku içinde bekleyen bir adama sırasını verdi. Birinci olarak idam edilmek bir ayrıcalıktı çünkü kendinden sonra asılanların çekeceği acıyı insan böylece görmüyordu. Madame Roland kendi gibi cesur olmayan kader arkadaşına sırasını vermiş, buna itiraz eden cellâdı, bir kadının son isteğine uymamakla suçlayarak razı etmişti. Darağacına çıkarken, dev özgürlük heykeline bakarak şöyle haykırmıştır : “Ey özgürlük, senin adına ne suçlar işlendi!”. (Ô Liberté, que de crimes on commet en ton nom!)²² Fransız Devrimi'nin belki de en ilginç ve saygıdeğer kişisi bu şekilde giyotinle katledildi.

Roland de la Platière'in kaderi daha az trajiktir. Bir süre Rouen'da saklanmış, karısının ölümünü duyunca iki gün tamamen şuurunu kaybetmiş, biraz düzeline, Paris'e doğru yürüyerek yola çıkmıştı. Boudin'e geldiğinde, anayoldan ayrılarak bir patikaya sapsmış ve bir ağacın altında kılıcını gövdesine saplayarak intihar etmişti.

Bu çiftin yok oluşunun başka bir trajik yanı daha var: Bu sunumda adı sadece bir-iki kez geçmiş olan kızları Eudora. Madame Roland tutuklandığı gün küçük kızını evdeki gözü yaşlı hizmetçilerle bırakmıştı. Daha sonra Roland'ların yakın dostları onu aldılar, korudular ve büyüttüler. Eudora Roland gözü dönmüş devrimcilerin öfkesinden ve hışmından uzak tutuldu. İyi bir eğitim gördü ve Roland'ların yakın dostlarının oğlu M. Champeneaux ile evlendi.

---

²¹ http://ledroitcriminel.free.fr/le_phenomene_criminel/crimes_et_proces_clebres/mme_roland.htm

²² http://en.wikipedia.org/wiki/Madame_Roland

Madame Roland'ın son dönemdeki yaşantısıyla ilgili ayrıntılı bilgilerden yoksunuz çünkü, 1792 Sonbahar'ından 1793 Bahar'ına kadar yazdığı mektuplar çok azalmıştı; Roland'ın ikinci bakanlık döneminde sürekli çalışmış, eşinin söylevlerini ve mektuplarını muhtemelen o yazmıştı. Bu nedenle kızını bile çok az görmüştü.

Madame Roland neden giyotinle idam edildi? İnsanlar arasındaki eşitliği savunduğu için mi? Siyasal yaşamda sorumluluk alıp ailesini ihmal ettiği, başka bir deyişle, kadının toplumdaki geleneksel rolünü üstlenmediği için mi? Devrimi eleştirdiği için mi?

Siyasal eylem içinde sorumluluk almak: İşte Madame Roland'ın öncelikli hedefi ve kendine verdiği görev buydu. Yaşadığı dönemde bir kadının böyle bir tutkusunun olmasına ender rastlanırdı. Aydınlanma felsefesiyle büyüyüp yoğurulmuş, genç bir düşünür, gazeteci, deneme ve anı yazarı olan bu kişi aynı zamanda Rousseau hayranı, onun tanımladığı biçimde eş ve anne olmak isteyen bir kadındı. Kendinden yirmi yaş büyük, önemli görevler üstlenmiş, *Ansiklopedi*'nin yazarlarından, XVI. Louis'nin İçişleri Bakanı olan eşinin en büyük yardımcısı ve destekçisi, Devrim'i gerçekleştiren genç insanların dostu ve sonunda ölüm cezasına çarptırılmış bir mahkûm, son nefesini verene kadar cellâtlarına kafa tutmuş yürekli bir insan, bir kadındı Madame Roland. “Rüzgârın beni nereye savurduğu önemli mi? Ben her yere mutluluğun ilkesini taşıyorum”²³ demiştir. Onun gerçek tutkusu, sadece yeni düşüncelerin yayılmasını sağlamak değil, halkın iyiliği için siyasal eylem içinde yer almak olmuştur. Aydınlanmanın düşünürleri arasında da Diderot ve Condorcet'nin dışında, bir kadının böyle bir görev ve sorumluluk yüklenmesini doğal ve bundan da öte, gerekli bulan şahsiyetler yok gibidir. Aydınlanma Çağı eğitilmiş kadınların toplumsal düşünceler üretmesine izin vermiş olsa bile, kadınların özgürleşmesiyle ilgili görüşler bundan ileriye gitmemiştir. Birkaç istisnanın dışında ki bunların başında Condorcet gelir, XVIII. yüzyıl düşünürleri kadınların ülkeyi yönetenlerin seçimi konusunda ya da, toplumsal sorunlarla ilgili söz sahibi ve eylem içinde olmalarına sıcak bakmamışlardır. Bu nedenledir ki, Madame Roland, ruhunu, cinsiyetini ve yaşadığı dönemi değiştirmek istemişti.

Bu nitelikleriyle, aynı dönemde yaşamış ve Devrim'in hazırlanmasında rol almış Isabelle de Charrière (1740-1805) ve Sophie de Condorcet'den (1764-1822) ayrılmıştır. Madame de Condorcet de, onun gibi, politik düşüncelerin tartışıldığı bir salon açmış, Devrim yanlısı önemli kişileri ağırlamış, Aydınlanma düşüncesinin Devrim'le sonuçlanmasını hedefleyen Fransız ve İngiliz birçok aydını bir araya getirmişti. Onun da salonu Monarşi'nin yıkılıp Cumhuriyet'in kurulmasına karar verilen önemli

²³ Pierre-Cornut Gentile, *Madame Roland*. s. 349

merkezlerden biriydi. Adam Smith'in *Théorie des sentiments moraux* (Ahlak Felsefesi Kuramı) adlı kitabını Fransızca'ya çevirirken kendi aldığı notlardan ve kişisel saptamalarından oluşturduğu, mutluluk üzerine Aydınlanma yüzyılı'nın gördüğü en son kitap olan *Lettres sur la sympathie*'de (Sempati Üzerine Mektuplar) yasalar, bunları yapanlar ve uygulayanlar, adalet, eşitlik, ve toplumun refahı kavramlarını işlemiş ve tüm bunları Cumhuriyet ve demokrasi bağlamında hayata geçirmek için çalışan, bu yolda yaşamını veren eşi Condorcet ile birlikte Devrim'in gerçekleşmesi adına önemi yadsınmayacak etkinlikler içinde bulunmuştur. Bir kez daha vurgulayalım: *Sempati Üzerine Mektuplar* adlı, "ben" sözcüğünün kullanılmadığı kitabı, toplumların mutluluğuyla ilgili önemli gözlemler, saptamalar ve öneriler içermektedir. Ancak, Sophie de Condorcet, Madame Roland kadar güçlü bir biçimde kendini eyleme atmamış, sonuç olarak, eşi Condorcet'nin kendisini öldürmesinin ardından, hayatına devam etmiş, âşık olmuş, kendi kitabının ve Condorcet'nin tüm eserlerinin basımını görebilmiştir.²⁴

Isabelle de Charrière'e gelince, Hollanda asıllı, yaşamını bunalımlar ve can sıkıntıları içinde, küçük bir İsviçre şehrinde, Neuchatel'de geçirmiş olan bu kadın yazarın Devrim'e düşünce düzeyinde yaptığı katkılar ölümünden sonra tesadüfen yapıtları bulununca anlaşılmıştır.²⁵ Hollanda'da ve İsviçre'de adına kurulmuş araştırma merkezlerinin aktif bir biçimde çalışarak, sık sık adına konferanslar düzenlemesi, günümüzde düşünceleri çok önemsenen bu yazarı daha iyi tanımamızı sağlamış ve Fransız Devrimi sırasındaki etkinliklerine, yazdığı kitaplara ışık tutmuştur. Devrim'in sancılı yıllarını kendisinden yirmi yedi yaş genç bir Fransız aydınla, Benjamin Constant'la birlikte geçirmiş, onunla çatışmış, Devrim'in yarattığı öfkeyi, heyecanı, sevinci paylaşmıştır. 1788'de düzeltmelerini Benjamin Constant'ın yaptığı *Observations et Conjectures politiques* (Gözlemler ve Siyasal Tahminler) adlı metni kaleme almıştır. Bunu *Six lettres d'un évêque français à la nation* (Bir Fransız Psikoposun Ulusa Yazdığı Altı Mektup) adlı kitabı izlemiş, burada milli gelirin adaletsiz dağıtımını, tanrıtanımaz düşünürlere karşı gösterilen hoşgörüsüzlüğü eleştirmiş, işkence ve ölüm cezasının kaldırılmasını önermiştir. Önemi yadsınamayacak bu yazılar düşünüldüğünde, Madame Roland'ın duruşu şu şekilde tanımlanabilir: O kuramsal yapıtlar ortaya koymamıştır ancak, Devrim'le ilgili günlük ya da çok yakın geleceği ilgilendiren kararlar onun

---

²⁴ Bkz. Boissel, Thiery. (1988). *Sophie de Condorcet*. Presses de la Renaissance. Paris.

²⁵ Isabelle de Charrière'in arkadaşı Henriette L'Hardi'nin oğlu yazara ait mektupları ve kimi belgeleri eski bir sandığın içinde bularak yayıncı Eusèbe Henri Gaullieur'e vermiş böylece *Revue Suisse*'de bunların bir kısmı yayınlanmıştır. 1839'da ise Saint-Beuve *Revue des Deux Mondes*'da Charrière üzerine ayrıntılı bir inceleme yazısı yayınladı. Bkz. Trousson, Raymond. (1994). *Isabelle de Charrière – un destin de femme au XVIIIe siècle.*, Hachette. Paris.

salonunda alınmıştır. Madame Roland Devrim'in büyük yazarlarından biri olarak kabul ediliyorsa, bu, kalemi eline düşünmek ve eylemlerini planlamak için aldığı içindi. Yazmak, onun için, harekete geçme sabırsızlığının bir dışı vurumuydu. Okumak ve yazmak, bu nedenle, darağacına gidene kadar ona güç veren ve dik durmasını sağlayan etkinlikler olmuştur. Anılarını hapiste de yazmayı sürdürmesi hem eşini hem de arkadaşlarının eylemlerini savunmak, hem de onlara karşı olanları yenmek içindir. Ölüm fermanını imzalayanları tarih daha iyi tanısın ve değerlendirsin istemiştir.

Sadece kral, kraliçe ve soylu kadınların yöneticiler üzerinde etki yapabildiği bir dönemde Manon Fliopon gibi küçük burjuvaziye ait bir kadının bu denli ülke sorunlarında söz sahibi olmak istemesi sıradışı bir olaydır. O bir ideolog ya da kuramcı değildi. Kadın haklarının savunucusu Olympe de Gouges'dan da bu yanıyla ayrılmış, hatta feminist olmadığı için eleştirilmişti. Madame Roland'a göre insan olmak önemliydi; "Kadınlar ancak tüm Fransızlar özgür insan olmayı hak ettikleri zaman politika yapabilirlerdi".

Hayran olduğu Rousseau'nun Julie'si kadar erdemli ancak eşine sürekli katkıda bulunarak ve onun tüm eylemlerini paylaşarak, gerektiğinde gölgede kalmayı da bilmiş olan Madame Roland kuşkusuz sıradışı biridir. Rousseau'nun Julie'sinden daha erdemli olduğunu biliyordu. Ondaki "erdem" kavramı, Julie örneğinde olduğu gibi, ailesini ve küçük bir toprak parçasını işleyenleri yönetmekle sınırlı değildi, çoğunluğun mutluluğu ve çıkarı için çalışmaktı. Bu nedenle, siyasal harekette kocasıyla birlikte yer almış, Jirondenlerle yan yana savaşmış ve Devrim'in ödeteceği bedeli de baştan kabul etmiştir: ölüm ve ölümsüzlük.

Kaynakça

Boissel, T. (1988). *Sophie de Condorcet*. Paris: Presses de la Renaissance.

Cornut-Gentille, P. (2000). *Madame Roland*. Paris: Librairie Perrin.

Coulet, H. (2000). *Le Roman jusqu'à la Révolution*, Paris: A. Colin.

Furet, F. et Richet, D. (1973) *La Révolution française*, Paris: Fayard.

Reinhard, M. (1987). *Paris pendant la Révolution*. Paris: Centre de Documentation Universitaire.

Roland, J-M. (1913) *Lettres de Madame Roland, Nouvelle Série*, Paris: Ed. Cl. Perroud, Imprimerie Nationale.

Roland, J-M. (1976) *Mémoires*. Paris: Mercure de France.

Sirinelli, J. (2000) *Plutarque*, Paris: Fayard.

Trousson, R. (1994). *Isabelle de Charrière – un destin de femme au XVIIIe siècle*. Paris: Hachette

